

e-ISSN: 2619-9114

June / Haziran 2023, Volume / Cilt 7, Issue / Sayı 1

İSLÂM AİLE HUKUKUNDA ZİHÂR Zihâr in Islamic Family Law

Şeyhmus BALCI

Doktora Öğrencisi, (K.S.Ü) İlahiyat Fakültesi (İslam Hukuku)

balcisehmus@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5798-2859>

Article Information / Makale Bilgisi

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 05.02.2023

Accepted / Kabul Tarihi: 03.06.2023

Published / Yayın Tarihi: 30.06.2023

Pages / Sayfa: 77-93

Plagiarism / İntihal:

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Öz: Zihâr, İslâm öncesi Arap toplumunda, kocaların hanımlarına, boşanmada kullandıkları çok ağır bir ifade idi. Koca, hanımına kızdığı zaman, "Sen bana annemin sırtı gibisin" dediğinde, zihâr yapmış oluyordu. Bunun sonucunda kadın, kocasına ebedî olarak haram olduğu gibi başkasıyla evlenmesi de söz konusu olmuyordu. İşte bu uygulama, kadını haram kılma konusunda boşanmanın en ağır şeklini ifade ediyordu. İslâm dini kefâret ödemek şartıyla zihâr yapılan kadının kocasına helal olabileceği şeklinde yeni bir hüküm getirmiştir. Zihârın yalan ve çirkin söz olması sebebiyle Kur'an-ı Kerim'de haram olduğu bildirilmiştir. İslâm hukukunun zihâr hükmüyle ilgili getirdiği ilk yenilik budur. İkinci yenilik de zihâra başvurulması durumunda buna da büsbütün kayıtsız kalınmayarak kadın mağdur olmaktan çıkarılmış, koca yaptığına karşılık ağır bir kefâretle cezalandırılmıştır. Gerçekleşen zihâr ve neticesinde uygulanan kefâret ağızımızdan çıkan sözlerin hangi niyet ve amaçla söylenmiş olursa olsun bir sorumluluk getirdiğini ve bu sorumluluğun da bir bedelinin olduğunu bize hatırlatmaktadır. Özellikle insanların ağızlarına geleni söyledikleri günümüzde bu örnek daha da anlam kazanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Zihâr, sırt, boşanma, kefâret.

Abstract: In the pre-Islamic Arab Society zihâr was a very harsh statement used by husbands to their wives when getting divorced . Getting angry with his wife, the husband made "zihâr" by saying to his wife " You are like my mother's back to me." As a consequence, the woman was not only eternally forbidden to him but she was also prevented from marrying to another man. It was the harshest type of divorce in terms of making the woman Haram to the man. Islam changed this and made a new decision, letting the woman go back to her husband providing that he pays the penance for zihâr he had made. It is stated in the Qur'an that zihâr is haram because it is a lie and ugly word. This is the first innovation brought by Islamic law regarding the provision of zihar. The second innovation is that in the case of resorting to violence, the woman was not completely indifferent to this, and she was protected from being a victim, and the husband was punished with a heavy penance for what he did. The zihâr that took place and the penance applied as a result reminds us that the words we articulate leads to a responsibility no matter for what intention and purpose they are said, and that this responsibility has a price. This example and punishment gain even more meaning especially in today's world, when people say everything coming to their mouth.

Keywords: Zihâr, back, divorce, penance.

Giriş

Bu çalışmada, İslâm dininde kötü bir söz ve iftira olarak nitelenen zihâr konusu ele alınacaktır. Konu işlenirken öncelikle zihâr kelimesinin kavramsal mahiyetine değinilecek, zihâr konusunun geçtiği âyetler açıklanacaktır. Daha sonra zihârın hükmünden bahsedilip kısımları teker teker ele alınarak açıklandıktan sonra zihârın rükün ve şartları işlenecektir.

Zihâr yapan kişi kendisine helal olan bir şeyi haram kılmak ve gerçekte bağdaşmayan bir söz sarf etmek suretiyle Allah'ın yasaklarından birini çiğnemiş ve günah işlemiş olmaktadır. Dolayısıyla bu günahını telâfi etmesi gerekmektedir. Bu konudaki telâfi de kefâret ödemesi suretiyle gerçekleşmektedir. Kişi zihârdan dönmek istemez ve süre doluncaya kadar temastan kaçınırsa boşanma gerçekleşeceğinden herhangi bir telafi söz konusu olmayıp boşanmadaki hükümler geçerlidir.

İşlenen bir suçun neticesinde o suçu telâfi etmek için edâ edilen kefâretin kavramsal mahiyetine ve meşrûluğuna değinilecek, zihârın geçtiği âyet ve hadisler mercek altına alınacaktır. Çalışmanın devamında ise zihâr kefâretinin vücup zamanı, zihâr yapılan kadınların birden fazla olması halinde zihâr kefâretinin teaddüt edip etmeyeceği, kefâretin çeşitleri ve tertibi, son olarak da kefâretten önce temasta bulunmanın hükmü incelenecektir.

Konuyla ilgili olarak Arap dünyasında olduğu gibi ülkemizde de zihâr bahsinin konu edildiği çalışmalar yapılmıştır. Tespit edilebildiği kadarıyla konuya dair en detaylı çalışma, İsmail Köksal tarafından kaleme alınan, "İslam Hukukunda Zihâr" başlıklı makaledir.¹ Söz konusu çalışmada zihâr lafzı üzerinde fazlaca durulmamış, zihârın rükünleri ve hukuki mahiyeti ele alınmıştır. Şükrü Şirin tarafından yazılan, "Zihâra Dair Bir Değerlendirme" adlı makalede de, zihârın, şartları, hükmü, sonuçları vb. hususlardan çok örfî bir uygulama olmasının yanı sıra zihâr lafızlarının özel durumu ve Türkçe gibi Arapça dışında bir dilde zihâr yapmanın mümkün olup olmadığı konusu incelenmiştir.² Bu araştırma, İslâm aile hukukunda zihârın hükümleri ile ilgili dört mezhep âlimlerinin görüşlerini delilleriyle birlikte zikretmek suretiyle konuyu farklı açıdan ele almayı hedeflemiştir. Ayrıca zihârın, zihâra uğrayan kadınla birlikte yaşadığı toplumun üzerindeki muhtemel olumsuz sonuçlarına da değinmeye çalışmıştır.

1. İSLÂM AİLE HUKUKUNDA ZİHÂR

1.1. Zihârın Sözlük ve Terim Anlamları

Sözlükte sırt, arka, yardım etme, kara gibi anlamlara gelen zihâr,³ fıkıh litaretüründe kocanın eşini veya bir uzvunu dinen evlenilmesi yasak olan mahremlerinden birisine benzetmesi anlamına gelmektedir.⁴

Zihâr kelimesi fiil formunda Kur'an'da Mücadele suresinin 2. ve 3. ayetlerinde ve Ahzab suresinin 4. ayetinde olmak üzere üç yerde geçmektedir. Zihâr, İslâm öncesi Arap toplumunda kocaların eşlerini boşamada kullandıkları çok ağır bir ifâde idi. Koca, karısına kızdığı zaman, "Sen bana annemin sırtı gibisin." dediğinde, zihâr yapmış oluyordu. Bunun sonucunda kadın kocasına ebedî olarak haram hale geldiği gibi bir başkasıyla evlenmesi de

¹ İsmail Köksal, "İslam Hukuku'nda Zihar", *Dini Araştırmalar* 3/7 (2000), 257-270.

² Şükrü Şirin, "Zihâra Dair Bir Değerlendirme", *Dergiabant* 9/1 (Mayıs 2021), 462-481.

³ Muhammed Murtaza el-Hüseyni Zebîdî, *Tacû'l-Arûs min cevâhiri'l Kâmus*, thk. Nevaf el-Cerrâh (Lübnan: Daru Sadır, 2011), 563; Mevlüt Sarı, *el-Mevârid* (İstanbul: İpek Yayın, ts.), 958; Komisyon, *Mücemû'l- Vasit* (Mısır: Mecmêi el-Lugati'l-Arabiyye., 1972), 619.

⁴ Ahmet Yaman, "Zihâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/388.

söz konusu olmuyordu.⁵ Artık onun evlilik hayatı bütünüyle bitmiş oluyordu. İşte bu uygulama kadını haram kılma konusunda boşanmanın en ağır şeklini ifâde ediyordu.⁶ Bu duruma düşen kadın ne kocasına helal olabiliyor ne de başkasıyla evlenebiliyordu ve bu uygulama kadın için son derece zor bir durumu ifade ediyordu.⁷ Ancak İslâm dini kefâret ödenmesi şartıyla zihâr yapılan kadının kocasına helal olabileceği şeklinde zihâra yeni bir hüküm getirmiş, onu talak olmaktan çıkarmıştır.

Zihâr, sadece Arap toplumunun belirli bir kısmı tarafından biliniyordu. Bu davranışlarından dolayı Yüce Allah onları kınamış ve yaptıkları bu fiilin çok çirkin olduğunu konuyla ilgili ayetlerde beyân etmiştir.⁸

Zihârdan bahseden ayetlerden anlaşıldığı kadarıyla Yüce Mevlâ zihâr ifâde eden sözün çok çirkin, gerçek dışı olduğunu vurgulamakla beraber affedicilik sıfatını da hatırlatarak, zihârın tövbe edilmesi gereken bir günah olduğunu beyan etmektedir.⁹ Zihâr ile ilgili temel bilgileri verdikten sonra hükmünden bahsetmek uygun olacaktır.

1.2. Zihârın Hükümü

Zihârın İslâm hukukunda yasak olduğu nassların ışığında anlaşılmaktadır. Delili, "Şüphesiz onlar çirkin ve yalan bir söz söylüyorlar"¹⁰ ayeti kerimesidir. Bunun manası "hanım haram olmada anne gibi değildir" demektir. Zira Allah (c.c.) aynı ayette "Onlar onların anneleri değildir" buyurmuştur. Ve yine Allah (c.c.) " .. zihâr yaptığımız eşlerinizi de analarınız yerinde tutmadı"¹¹ buyurmuştur. Zihârın yalan ve çirkin söz olması sebebiyle Kur'an-ı Kerim'de haram olduğu bildirilmiştir. İslâm hukukunun zihâr hükmüyle ilgili ilk getirdiği yenilik budur. İkinci yenilik ise zihâra başvurulması durumunda buna da büsbütün kayıtsız kalınmayarak, kadın mağdur olmaktan çıkarılmış, koca yaptığına karşılık ağır bir kefâretle cezalandırılmıştır.¹² Eşine geri dönmek istemezse temastan kaçınıp süre sonunda boşanmanın gerçekleşmesini bekleyebilir. Bunun neticesinde boşanmanın hükümleri geçerli olacaktır.

1.3. Zihârın Çeşitleri

1.3.1. Zihâr-ı Müneccez

Bu çeşit zihâr herhangi bir koşula bağlı olmayan, yani kesin zihâr demektir. Kocanın hanımına, "Sen, bana annemin sırtı gibisin." demesi bu tür zihârın gerçekleşmesinde

⁵ Şeyhu'l-İslam Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed b. Ebi sehl Serahsî, *el-Mebsût*, thk. Muhammed İsmail Hasan (Lübnan: Darü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2009), 6/223,224.

⁶ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Mushaf Neşriyat, 2012), 4/541; Zuhâyî, Vehbe, *İslam Fikhi Ansiklopedisi*, çev. Ahmet Efe vd. (İstanbul, 2015), 9/585.

⁷ Yaman, "Zihâr", 44/388.

⁸ Ebû'l- Kâsım Mahmud b. Ömer bin Muhammed el-Hârizmî Zemâhşerî, *Keşşâf* (Lübnan: Darü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2009), 4/484; Fahreddin Muhammed bin Ömer bin Hüseyin bin Ali et- Teymi el- Bekrî Râzi, *Mefâtihu'l-Gâyb* (Lübnan: Darü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2013),29/251.

⁹ Ayrıca "Semi", "Alîm" sıfatlarının burada kullanılması tefsir ilmindeki التفسير بالازم diye tabir edilen terimi içermektedir. Yani Yüce Allah her şeyi hakkıyla işitip bildiğine göre bu günahı işleyip de tövbe etmeyenler hakkında gereğini yapacağını ifade etmek suretiyle onları tehdit etmektedir.

¹⁰ el-Mücadele 58/2

¹¹ Ahzap 33/4

¹² Saffet Köse, *Çağdaş ihtiyaçlar ve İslâm hukuku* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004), 288.

kullanılan ifadedir. Bu şekilde yapılan zihârın geçerli olduğu konusunda fakihler arasında görüş birliği mevcuttur.¹³

1.3.2. Zihâr-ı Muallak

Adından da anlaşıldığı gibi herhangi bir şarta bağlanan zihâr çeşidi demektir. Kocanın karısına, “Fılan kişi dönerse veya filan şey meydana gelirse, sen bana annemin sırtı gibisin.” demesi bu tür zihâra bir örnektir. Böyle söyleyen kocanın zihârının, şartın gerçekleşmesi durumunda geçerli olduğu konusunda da âlimler arasında ittifak vardır.¹⁴ Diğer yandan kocanın gelecekte evleneceği bir kadına zihâr yapması konusunda Hanefîler, zihârın mülkiyete veya mülkiyet sebebine izafe ve isnad edilmesine cevaz vermişlerdir. Mülkiyete izafe şöyle olur: Bir erkek yabancı bir kadına “eğer benim hanımım olursan sen bana annemin sırtı gibisin” derse zihârı nikah mülkiyetine izafe etmiş olur.¹⁵ Şâfiîler ise bu konuda farklı bir yaklaşım sergileyerek kişinin, “Fılan kadını evlenirsem, o bana annemin sırtı gibi olsun.” sözünü geçersiz saymışlardır.¹⁶ Bu konudaki delilleri Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin Amr bin Şuayb'tan onun da babasından onun da dedesinden rivayet ettiği şu Hadis-i Şerif: “*Nikaha mâlik olmayanın talakı, köleye malik olmayanın azâdı, mala malik olmayanın satışı, nezrettiği şeye sahip olmayanın nezri geçerli olmaz.*”¹⁷

Hadisle şu şekilde istidlâl edilmiştir: Zihâr talakın benzeri olduğundan hadiste talak ile ilgili beyan edilen hüküm zihâr için de geçerli olmaktadır. Dolayısıyla bu şekilde yapılan zihâr, geçersiz olup yok hükmündedir.¹⁸

1.3.3. Zihâr-ı Muvakkat

Belli bir zamanla sınırlandırılmış zihârdır. Mesela kocanın karısına, “Sen bana bir hafta veya bir ay veya bir yıl annemin sırtı gibisin” demesi, muvakkat zihâra örnek teşkil etmektedir. Bu çeşit zihârın da geçerli olduğu konusunda fakihler arasında ittifak olmasına rağmen¹⁹ uygulamada bazı farklılıklar mevcuttur. Mâlikîler, bu çeşit zihârlarda zaman kavramı geçmesine rağmen müebbet olarak sahih olacağını söylerken,²⁰ Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî âlimleri zikredilen müddet bittikten sonra zihâr hükmünün kalkacağı ve kefâret verilmeden kadının kocasına helal olacağı görüşündedirler.²¹

¹³ Muhammed Emin b. Ömer b. Abdulaziz İbn Âbidin, *Reddu'l-Muhtâr 'aledurri'l-Muhtâr*, thk. Adil Ahmed Abdu'l-Mevcud - Ali Muhammed Muavvaz (Lübnan: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2011), 2/793; Alâüddîn Ebû Bekr Mes'ûd b. Ahmed Kâsânî, *Bedâiu's- Sanâi' fi tertîbî's Şerâi*, thk. Ali Muhammed Muavvaz (Lübnan: Darü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2009), 3/325; Ebû'l Berekât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed ed-Derdîr Derdîr, *Şerhü's - Sağir ile akrabi'l-mesâlik ile mezhebi inâm Mâlik* (Mısır: Darü'l- Maârifî, 2001), 2/636; Ebu İshâk İbrahim b. Ali b. Yusuf Şirâzî, *El-Mühezzeb* (Lübnan: Darü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2001), 2/112-114; Ebu Muhammed Muvaffakiddin Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. el Kudâme el-Makdisî İbn Kudâme, *el- Muğni* (Mısır: Dârü'l-Menarati, 2001), 7/349; Şemsüddin Muhammedb. Ahmed el Hatib Şirbini, *Muğni'l- Muhtâç ile marifeti maâni'l minhac* (İstanbul: Eser Yayınları, 1958), 3/357.

¹⁴ Vehbe Zuhâylî, *el-Fıkhü'l-İslamî ve Edilletuhû* (Suriye: Darü'l-Fikr, 2006), 9/7129.

¹⁵ Muhammed Emin b. Ömer b. Abdulaziz İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr alâ Dürrü'l-Muhtâr* (Lübnan: Dârü'l-Mâriفة, 2000), 5/128.

¹⁶ Şirbini, *Muğni'l- Muhtâç*, 3/384.

¹⁷ Tirmizî, “Talâk ve Lian”, 6. ; Ebû Dâvûd, “Talâk”, 7.

¹⁸ Şirbinî, *Muğni'l- Muhtâç*, 3/354.

¹⁹ Derdîr, *Şerhü's - Sağir*, 2/635; Ebu'l Velîd İbn Rüşd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Rüşd, *Bidâyetü'l-Muctehid ve Nihâyetü'l-Muktasid* (Lübnan: Darü'l-Kitabi'l Arabî, 2015), 2/107,112.

²⁰ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Muctehid*, 2/107.

²¹ Şirbini, *Muğni'l- Muhtâç*, 3/356; İbn Kudâme, *el- Muğni*, 7/397.

Dikkat edilirse zihârda ta'likin caiz olabileceği konusunda Şâfiîler geçen Hadis-i Şerife binâen zihârı, talaka kıyaslarken bu konuda yani zihârın muvakkat olabileceği konusunda onu talaktan ayırmışlardır. Bu farkın sebebini Seleme bin Sahr'ın rivayet ettiği hadise dayandırmışlardır. "O, Ramazan ayı çıkıncaya kadar eşine yaklaşmayacağına dair hanımına zihâr yapmış daha sonra Resulullah'a (s.a.v.) o ay içinde eşi ile temasta bulunduğunu haber vermiştir. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v) kendisine kefâret vermesini emretmiştir."²² Bilindiği gibi Şâfiî mezhebinde herhangi bir meselede hadis ile kıyas karşı karşıya geldiğinde hadisin kıyasa tercih edilmesi genel bir kuraldır.²³ Ancak delil olarak serdedilen hadiste zihâr yapan kişinin şart olarak belirlediği süre dolmadan önce eşine geri dönmesi, hükmü doğrudan etkileyen bir davranıştır. Dolayısıyla bu rivayetin, bahsedilen süre dolana kadar karısına temas etmeyen bir kimsenin, sürenin bitiminde kefâret vermesi gerektiğine dair delil olarak kullanılması uygun değildir.

Zihârın sahih ve bağlayıcı olmasının bazı rükün ve şartları vardır. Bu rükün ve şartların bilinmesi zihâr konusunun anlaşılması için gereklidir. Aşağıdaki başlıklarda zihârın rükün ve şartlarına yer verilerek fakihlerin bu konudaki görüşleri değerlendirilecektir.

2. ZİHÂRIN RÜKÜN VE ŞARTLARI

Zihârın rükün ve şartları konusunda cumhur ile Hanefî âlimleri arasında görüş ayrılığı mevcuttur. Şöyle ki, Hanefîler bey'in rükünleri konusunda cumhurdan farklı bir görüşe sahip oldukları gibi zihârın rükünleri konusunda da onlardan ayrılmaktadırlar. Nitekim onlara göre zihârın tek rükünü sigâ yani zihâra delâlet eden sözdür. Zira onlara göre siyganın gerçekleşmesiyle diğer rükünler de tahakkuk ettiğinden ayrıca zikretmeye gerek yoktur.²⁴

Cumhura göre ise zihârın dört rükünü vardır. Zihâr yapan koca, zihâr yapılan hanım, sigâ ve benzetilen kişi. Sayılan rükünlerin her biri için gerekli görülen bazı şartlar vardır.²⁵ İlk olarak zihâr yapanda aranan şartlara yer verilmiş olup şu şekilde özetlenebilir.²⁶

1. Akıllı olmak. Mecnunun ve bunağın talakları sahih olmadığı gibi zihârları da geçersizdir.
2. Ergen olmak. Mümeyyiz de olsa çocuğun zihârı geçersizdir. Bu iki şartta fakihler arasında ittifak vardır.
3. Müslüman olmak. Bu görüş Mâlikî ve Hanefîlere aittir. Diğer fakihlere göre ise zımminin zihârı da geçerlidir. Çünkü Rabbimiz zihârdan bahseden âyeti kerimede, "Hanımlarına zihâr yapanlar" buyurarak umumi bir lafız kullanmıştır. Dolayısıyla onlar da bizim gibi şeriatın hükümleri ile yükümlü olduklarından zihârın hükmü kendileri için de bağlayıcıdır.²⁷ Hanefî ve Mâlikîler zımminin zihârının sahih olmadığını şu delile dayandırır: Zımminin, zihârın neticesi olan kefâreti edâ etmeye ehil olmadığından zihârı geçersizdir.²⁸

İkinci rükün olan zihâr yapılan kadın ile ilgili şartlar ise üç madde halinde sıralanabilir.

²² Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdullah. Şevkani, *Neylu'l-evtâr*, (S. Arabistan: Dâru'l Muğni, 2005), 6/312.

²³ Muhammed Ebû Zehra, *İslâm'da Siyasi İtikadi Ve Mezhepler Tarihi*, trc: Hasan Karakaya, Hiasar Yayınevi, t.y. 2,Baskı s.345.

²⁴ Kâsânî, *Bedâi us- Sanâi' fi tertîbî eş-şerâi*, 3/229.

²⁵ Zihâr ifadesinin tahlili ile ilgili ayrıntı ve geniş bilgi için bkz. Şirin, Şükrü, *Zihâra Dair Bir Değerlendirme*, s. 472.

²⁶ Derdîr, *Şerhü's-Sağir*, 2/637; Şirbini, *Muğni'l- Muhtâc*, 3/352; İbn Kudâme, *el- Muğni*, 7/338.

²⁷ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fi tertîbî eş-Şerâi*, 3/230, *el-Kavânini'l-Fıkhiyye*, 2/242, *eş-Şerhu's-Sağir*, 2/637,

²⁸ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fi tertîbî eş-Şerâi*, 3/320; Derdîr, *Şerhü's-Sağir*, 2/444.

1. Zihâr yapanın eşi olması. Bu şart daha önce ifâde edildiği gibi sadece Şâfiîlere göredir. Diğer mezheplere göre ise kişi hanımı olmayan yabancı bir kadına da, mülkiyete izafe etmek yoluyla zihâr yapabilir.
2. Evliliğin devam ediyor olması. Yani zevce üç talakla veya muhâlea yoluyla boşanmamış olmalıdır. Bu durumda Hanefîlerin açıkça belirttiği gibi geri dönüş mümkün olan bir boşama ile ayrılmış kadına zihâr yapılabilir.²⁹ Çünkü ric'î talakta iddet dönemi içinde evlilik bağları devam etmekte olup mülkiyet zail olmamıştır.
3. Zihâr esnasındaki benzetme kadının bedeni veya onu temsil eden bir organı ile ilgili olmalıdır. Örneğin hanımına, "Sen bana annemin sırtı gibisin" diyen bir kişinin zihârı geçerli olduğu gibi ona, "Başın, boynun, uyluğun, annemin sırtı gibidir" diyenin de zihârı geçerlidir. Ama "Elin, ayağın, parmağın annemin sırtı gibidir" dese Hanefîlere göre zihâr yapmış olmaz.³⁰ Cumhur'a göre ise bu organlar aynen sırt gibi kendisinden zevk alınması haram olduğundan zihâr sayılır.³¹ Zihârın mahiyetine bakıldığında ve sundukları delilin kuvvetli olması sebebiyle cumhurun görüşünün daha tercihe şayan olduğunu söyleyebiliriz.³²

Zihârın diğer bir rüknü olan siygada aranan şartlara bakıldığında ise öncelikli olarak sarîh ve kinâye ayırımına yer verildiği görülmektedir.

Genel anlamda siyganın sarîh ve kinâye olmak üzere iki kısma ayrıldığına dair ittifak olmasına rağmen sarîh ve kinaye lafızların tayininde ihtilaf mevcuttur. Şöyle ki Hanefîlere göre sarîh lafız, zihârdan başkası için kullanılmayan lafızlardır. Örneğin kocanın hanımına sen bana annemin sırtı veya uyluğu gibisin, ya da bir cüzünü ifade ederek yarın, üçte birin, dörtte birin vb. bana annemin sırtı gibidir demesi gibi. Burada kullanılan zahr: sırt lafzı sarîh olduğundan, zihâr niyeti ile söylenmese bile bağlayıcı olup geçerlidir.³³ Kinaye lafızları ise, zihârdan başka anlamlara da gelebilen lafızlardır. Bu tür kullanımlarda zahr kelimesi kullanılmadığı gibi bir uzuv da zikredilmemiş olabilir. Örneğin kocanın eşine "Sen bana annem gibisin" demesiyle saygınlık anlamı kastedilmiş olabileceği için kocaya niyeti sorulur. Eğer bu sözü zihâr maksadıyla söylemişse zihâr olur. Boşanma maksadıyla söylemiş ise bir bâin talak gerçekleşir. Zihâr veya boşama şey kastetmemişse değer verme ve ikram anlamlarına hamledileceğinden bu söz herhangi bir talak veya zihâr ifade etmemektedir.³⁴

Mâlikîlere göre sarîh lafız "sırt" veya "ebedi haramlık" sözünün geçtiği lafızlardır. Kocanın hanımına "Sen bana annemin veya sütannemin veya süt kız kardeşimin sırtı gibisin." demesi gibi. Fıkıhta her bâbın sarîhi başka bir bab için kullanılmayacağından zihâr lafzıyla talaka niyet edilse bile talak meydana gelmez. Kinaye lafızlara gelince "sırt" veya "ebedi

²⁹ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fi tertîbî eş-Şerâi*, 3/232.

³⁰ Kâsânî, *Bedâi us- Sanâi' fi tertîbî eş-Şerâi*, 3/224.

³¹ Derdîr, *Şerhü's -Sağir*, 2/442; Şirbini, *Muğni'l- Muhtâc*, 3/353; İbn Kudâme, *el- Muğni*, 7/339.

³² Zahr kelimesi kullanılmadan yapılan zihâr ile ilgili bilgi için bk. Şirin, *Zihâra Dair Bir Değerlendirme*, s. 473.

³³ Zahr lafzının özel durumu ve kullanımı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Şirin, *Zihâra Dair Bir Değerlendirme*, s.474.

³⁴ Muhammed b. Abdulvahid es-Sivâsi İbnü'l-Hûmâm, *Fethu'l-Kadîr* (Lübnan: Darü'l-Kutubi'l-ilmîyye, 2009), 3/228-231; Kâsânî, *Bedâi us- Sanâi' fi tertîbî eş şerâi*, 3/231,232; İbn Âbidin, *Reddu'l-Muhtâr*, 2/792-794; Abdülğani b. Talib b. Hamed b. İbrahim el- gânimi Meydânî, *el-Lübab fi şerhi'l Kitab*, thk. Ahmed Câd (Mısır: Darü'l - Hadis, 1991), 3/68.

haramlık” sözlerinin geçmediği cümlelerdir. Kocanın karısına “Sen bana annem gibisin.” ya da “Sen annemsin.” diyerek benzetme edatını hafifleterek söylediği sözlerdir.³⁵

Şâfiîlere göre sarîh zihâr, sırt kelimesinin veya saygı ifade eden lafızların geçmediği cümlelerdir. Örneğin kocanın hanımına “Sen bana veya benim nazarımda annem gibisin.” demesi gibi. Ayrıca “Üçte birin, dörtte birin veya başın, sırtın, ayağın, cildin, saçın vb.” organları söylemek de sarîh zihâra dâhildir. Onlara göre kinâye lafızlar ise ihtiram, takdir ifade eden sözlerin geçtiği cümlelerdir. Buna örnek olarak kocanın hanımına, “Sen bana annemin gözü veya annemin başı gibisin.” ya da “Onun ruhu, yüzü gibisin.” demesi gibi. Bu sözleri söyleyen kocanın maksadı zihâr ise zihâr gerçekleşmiş olur. Saygı ifade etmek için söylese ya da hiçbir şey kastetmese bu sözler saygı ve hürmet anlamında da kullanıldığından zihâr hükmünü almaz.³⁶

Şâfiîler de Mâlikîler gibi fıkhnın konuları arasında bir geçiş olamayacağına dair görüş beyan etmişlerdir. Dolayısıyla talakla zihâr kastedilemediği gibi zihârla da talak kastedilmez. Zira her birinin hükmü ve sonucu diğerinden farklıdır.

Hanbelîlere göre ise zihârda sarîh lafız “sırt” veya “haram” kelimelerinin geçtiği cümlelerdir. Örneğin kocanın eşine “Sen bana annemin sırtı gibisin.” veya “Sen bana haramsın” demesi ya da eşinin uzuvlarından birini kendisine haram kılmasıyla zihâr gerçekleşmiş olur. Kinâye lafızlar ise bu konuda Şâfiîlerin de ifade ettiği gibi saygı ve takdir ifade eden lafızların geçtiği cümlelerdir. Örneğin kocanın eşine, “Sen bana annemim başı gibisin.” demesidir. Burada hükmü tayin edecek olan kocanın niyetidir.³⁷

Bir kişi eşine, “Sen bana haramsın.” dese ve zihârı kastetse Hanbelî âlimler Ebû Hanîfe ve Şâfiî gibi düşünüp zihâr olduğuna hükmetmişlerdir. Bu kelime ile hem zihâra hem talaka niyet edecek olursa tek kelime ile iki ayrı hüküm kastedilemeyeceğinden ve bu söz zihâra daha yakın olduğundan yine zihâr hükmü alır. Koca eşine, “Annemin saçı, tırnağı veya dişi gibisin.” dese bunlar sabit organ (bir kısmı vücuttan ayrılabilen) olmadıklarından zihâr gerçekleşmiş olmaz.

Zihârın son rüknü sayılan kendisine benzetilende aranan şartlar şunlardır.

Hanefîlere göre kendisine benzetilende şu şartlar aranır:

1. Benzetilen kişi, kocaya sürekli haram olan bir kadın olmalıdır. Bu haramlığın nesep veya süt yoluyla olması arasında fark yoktur.
2. Benzetilen uzuv, kocanın bakması haram olan sırt, karın, uyluk gibi organlardan olmalıdır. Hanımını annesinin yüzüne, başına veya eline benzetirse bunlara bakması caiz olduğundan zihâr yapmış olmaz.
3. Kendisine benzetilen kişi, kadın cinsinden olmalıdır. Dolayısıyla kocanın hanımına “Sen bana babamın veya oğlumun sırtı gibisin.” demesiyle zihâr olmaz.³⁸

Mâlikîler bu konuda Hanbelîlerden sonra daireyi en geniş tutanlardır. Kendisine benzetilen insan, hayvan veya münasebette bulunması asla helal olmayan her şey olabilir.

³⁵ Muhammed b. Ahmed b. Cüzey el-Kelbî el-Gırnatî İbn Cüzey, *Kavâninü'l Fıkhiyye Fi talhis mezhebi'l Mâlikiyye* (Fas: Matbaâtu'en - Nahda, 2004), 241; Derdîr, *Şerhü's - Sağir*, 2/637-640.

³⁶ Şirbini, *Muğni'l- Muhtâc*, 3/353; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, 2/112.

³⁷ İbn Kudâme, *el- Muğni*, 7/340-346; Ebu Saâdet Mansur b. Yunus b. Selahaddin b. Hasan b. Ahmed b. İdris Buhâtî, *Keşşafu'l Kinâ'an metni'l-iknâ* (Mekke: Matbaâtu'l Hükume, 2003), 5/426-428.

³⁸ Kâsânî, *Bedâi us- Sanâi' fi tertîbi eş şerâi*, 3/233-234.

Hatta onlara göre koca hanımını kendisine ebediyen haram olmayan yabancı bir kadına benzetmesiyle de zihâr yapmış olur.³⁹

Şâfiîler kendisine benzetilen ile ilgili şartlarda en dar çerçeve çizenlerdir. Onlara göre kendisine benzetilen sadece nikâh, süt veya sıhriyyet yoluyla evlenilmesi ebedi haram olan kişidir. Ama kişinin sütannesi ve çocuğun eşi bir zamanlar kendisine helal olduğundan bundan müstesnadırlar.⁴⁰

Hanbelîler, daha önce de belirttiğimiz gibi bu konuda daireyi en geniş tutanlardır. Onlara göre benzetme ister bedenın tümüne olsun ister el, ayak, göz gibi bir kısmına olsun kadın, erkek veya hayvan olsun zihâr yapılmış sayılır.⁴¹

Zihârla ilgili bu açıklamalardan sonra şimdi de zihâr kefâretinden bahsedip bu konuda fakihlerin görüşlerine yer verilecektir.

3. KEFÂRETİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE MAHİYETİ

3.1. Kefâretin Sözlük ve Terim Anlamları

Sözlükte "örtmek", "gizlemek", "inkar etmek" manasındaki "كفر" kökünden gelen kefâret,⁴² hataları örtücü, kan akıtmak, sadaka ve oruç gibi davranışları ifade etmektedir. Fıkıhta ise dinin belirli yasaklarını ihlâl eden kimsenin hem ceza hem de Allah'tan mağfiret dilemek maksadıyla yükümlü tutulduğu köle azât etme, oruç tutma, fakiri doyurma ve giydirme gibi mali veya bedenî nitelikli ibadetlerin genel adıdır.⁴³

Kefâret kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de üç ayette dört defa geçmektedir. Değişik yönleriyle kefâret konusuna temas eden hadislerin sayısı ise hayli fazladır.⁴⁴

3.2. Zihâr Kefâretinin Meşrûluğu

Zihâr kefâreti nasla yani Kitap ve Sünnetle sabit olmuştur. Kitaptan delil daha önce ifade ettiğimiz gibi Mücâdele suresinin üçüncü ve dördüncü ayet-i kerimeleridir.

Yüce Rabbimiz meâlen buyuruyor ki: *"Karılarına zihâr yapıp da sonra dediklerinden dönenlerin, onlarla temas etmeden önce bir köle âzat etmeleri gerekir. Size öğütlenen işte budur. Allah yapıp ettiklerinizden tamamen haberdardır. Buna imkân bulamayan, temastan önce peş peşe iki ay oruç tutar. Buna da gücü yetmeyen altmış fakiri doyurur."*⁴⁵

Sünnetten delil ise, Mücadele suresinin nüzul sebebinden bahsederken zikrettiğimiz Ebû Davud ve Ahmet bin Hanbel'in Malik İbni Sa'lebe'nin kızı Havle'den rivâyet ettiği Hadis-i Şeriftir.

³⁹ Muhammed b. Ahmed b. Arafât Dusûkî, *Hâşiyetü Dusûkî ala' Şerhi'l Kebîr* (Mısır: Dârü'l- Maârif, 1994), 439.

⁴⁰ Şirbini, *Muğni'l- Muhtâç*, 3/353,354.

⁴¹ İbn Kudâme, *el- Muğni*, 7/340; Buhûti, *Keşşafu'l Kinâ*, 5/425-428.

⁴² Komisyon, *Mücemü'l- Vasit*, 284; Zebîdî, *Tacü'l-Arûs*, 177.

⁴³ Mehmet Katar, "Kefâret", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/177.

⁴⁴ Rahmi Yaran, "Kefâret (Fıkıh)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/179.

⁴⁵ el-Mücâdele, 58/3-4.

3.3. Zihâr Kefâretinin Vacip Olma Vakti

Fakihlerin çoğunluğuna göre kefâret, kocanın eşine dönmesi ile vâcip olur, dönmeden önce kefâret yoktur. Dolayısıyla dönüş olmadan önce eşlerden biri ölürse kefâret düşer. Bu hükmün delili Kur'an'ın nassı ve kıyastır. Nitekim Yüce Allah kefâret ile ilgili olarak şöyle buyurur: “Kadınlara zihâr yapıp da sonra söylediklerinden dönenler, hanımları ile temas etmeden önce bir köle azât etsinler.”⁴⁶ Bu ayetten açıkça anlaşılıyor ki, kefâretin vacip olması dönüşle bağlıdır. Aynı hüküm kıyas yoluyla da şöyle temellendirilir. Bilindiği gibi zihâr, kefâret konusunda yemin gibidir. Yemine kefâret ise, yemini bozmak veya bozmaya niyetlenmekle vacip olur. Zihâr için de aynı hüküm söz konusu olur.

Kefâretin dönmekle vacip olduğuna dair sarîh nas ve kıyas sebebiyle fakihler arasında ittifak olmakla birlikte, dönmenin neyle gerçekleştiğine dair aralarında görüş ayrılığı mevcuttur.

Hanefîlerde ve Mâlikîlerde meşhur görüşe göre dönme, temasa karar verme veya dönmeye niyet etme ile gerçekleşir.⁴⁷

Hanbelîlerde dönüş, ilgili ayette geçen “temas etmeden önce” ibaresine binâen ancak temasa gerçekleşebilir.⁴⁸ Bununla beraber kefâret öncesi temasta bulunmak kişiyi âsi yaptığı gibi kefâreti de düşürmez.⁴⁹

Şâfiîlere göre ise zihârdaki dönüş zihâr yaptıktan sonra kocanın eşini boşaması mümkün olacak kadar bir zaman geçmesine rağmen hanımını boşamaması ile gerçekleşir. Zira hanımına zihâr yapması ondan ayrılmasını gerektirir. Dolayısıyla zihârdan sonra onu bekletip boşamaması sözünden yani, zihârdan dönüş yaptığı anlamına gelmektedir.⁵⁰

3.4. Zihâr Kefâretinin Teaddüdü

Koca, hanımına birden fazla ister tek sözle, ister ayrı ayrı sözlerle zihâr yaparsa, her biri için ayrı kefâret vermesi gerekir. Dört hanımına zihâr yaparsa dört kefâret vacip olur. Bu hüküm Hanefîlere ve Şâfiîlerin mutemed görüşüne göredir.⁵¹

Mâlikîler ve Hanbelîler ise zihârı hem yemine hem de ilâya bezettiklerinden, aynı mahal üzerinde gerçekleşen birden fazla zihâr sadece bir kefâretin vacip olacağına hükmetmişlerdir.⁵² Ancak ayrı ayrı olmak üzere hanımlarına zihâr yapması durumunda her biri için kefâret ödemesi gerektiğini de belirtmişlerdir.

Bilindiği gibi ilâda böyle bir durumda kefâret vacip olur. Aynı şekilde yemin bozulduğunda sadece bir kefâret vacip olur. Bununla birlikte zihâra mahal olan eşlerin sayısı birden fazla olduğunda farklı konularda yapılan yeminler gibi değerlendirilerek her biri için ayrıca kefâret gerektiği benimsenmiştir. Bu görüşü savunanlar, Hanbelîlerden farklı olarak aynı karısına birden fazla zihâr yaptığı da kefâret zihâr sayısı kadar kefâret ödemesi gerekeceğini belirtmişlerdir. Yine de mahal aynı olduğu için hükmün değişmemesi açısından Mâlikî ve Hanbelîlerin görüşü de dikkate alınması gereken bir yaklaşımdır.

⁴⁶ el-Mücâdele 58/3.

⁴⁷ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Muctehid*, 2/103; Kâsânî, *Bedâi us- Sanâi' fi tertîbî eş şerâi*, 3/235.

⁴⁸ Zuhâyî, *el-Fıkhü'l-İslamî ve Edilletuhû*, 9/7145.

⁴⁹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 8/41.

⁵⁰ Şirbini, *Muğni'l- Muhtâc*, 3/358.

⁵¹ Kâsânî, *Bedâi us- Sanâi' fi tertîbî eş şerâi*, 3/358.; Şirbini, *Muğni'l- Muhtâc*, 3/358.

⁵² İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Muctehid*, 2/104; İbn Kudâme, *el- Muğni*, 7/351; Buhûti, *Keşşafu'l Kinâ*, 5/432.

3.5. Kefâretin Çeşitleri ve Tertibi

Daha önce zikredilen âyet ve hadislerden açıkça anlaşıldığı gibi zihâr kefâreti üç farklı fiilden oluşmaktadır.

1. Ayıp ve kusurlardan selim, kadın veya erkek bir köleyi azât etmek.
2. Peş peşe iki ay oruç tutmak.
3. Altmış fakiri veya miskini ya da Hanefîlere göre bir fakiri öğle ve akşam olmak üzere altmış gün doyurmak.⁵³

Kefâretin çeşitleri arasında sıraya riayet edilmesinin vacip olduğu konusunda fakihler arasında görüş birliği olmasına rağmen bazı şartlarda görüş ayrılığı mevcuttur. Örneğin azât edilecek kölenin sahip olması gereken sıfatlar konusunda cumhur ve Hanefîler farklı görüşler sergilerler. Şöyle ki Hanefîlere göre bir eli veya bir ayağı ya da iki kulağı, burnu kesik veya sağır olan, erkeklik uzvu kesilmiş olan köleden istifâde edebileceğinden onu azât etmek yeterlidir.⁵⁴ Cumhura göre ise bir eli veya bir ayağı kesik olan kölenin zihâr kefâreti için azât edilmesi yeterli değildir.⁵⁵

Aynı şekilde azât edilecek kölenin Müslüman olmasının şart olup olmaması konusunda da Hanefî âlimleri Müslüman olmasının şart olmadığını hem zihâr hem de yemin kefâretinde kâfir bir kölenin azât edilmesinin yeterli olacağını savunmuşlardır.⁵⁶ Bu görüş ayrılığının temeli, mutlakın mukayyede hamledilip edilmemesine dayanır.

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de adam öldürmenin kefâretinden bahsedilirken azât edilecek kölenin mümin olması şartı koşulurken zihâr kefâretinde ise azât edilecek köleyle ilgili böyle bir şart bulunmamaktadır. Cumhura⁵⁷ göre mutlakı mukayyede hamletmek vacip olduğundan zihâr kefâretinde de azât edilecek kölenin Müslüman olması gerekir. Hanefîlere göre ise her nasla kendi konusundan amel edilir ve başka nas ilave edilmez. Usul kaideleri incelendiğinde hüküm açısından birbirine benzer meselelerde mutlakı mukayyede hamletmenin daha isabetli olacağından hareketle ilgili ayetlerin sevk sebebi farklı olduğu için Hanefîlerin görüşü daha isabetlidir, denilebilir. Zira adam öldürme ile zihar ya da yemin arasında bir benzerlik bulunmamaktadır.

Hanefî ve Mâlikîlere göre zihâr kefâretinde tertibe riâyet etmek şarttır. Dolayısıyla zihâr yapan kişi köle azât etme imkânına sahip olduğu sürece oruca geçemez.⁵⁸ Hizmeti için veya borcu için bu köleyi satmaya ihtiyacı olsa bile sonuçta köleye sahip olduğundan onu azât etmesi gerekir.

⁵³ İbn Âbidin, *Reddu'l-Muhtâr*, 2/796; İbnü'l-Hûmâm, *Fethu'l-Kadîr*, 233; Meydânî, *el-Lübab fi şerhi'l Kitab*, 3/70.

⁵⁴ İbn Âbidin, *Reddu'l-Muhtâr*, 2/797.

⁵⁵ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Muctehid*, 2/110; İbn Cüzey, *Kavâninü'l Fıkhiyye*, 428; Şirbini, *Muğni'l- Muhtâc*, 3/360; Şirâzî, *El-Mühezzeb*, 2/114; İbn Kudâme, *el- Muğni*, 7/359-362; Buhûti, *Keşşafu'l Kinâ*, 5/438-442.

⁵⁶ İbn Âbidin, *Reddu'l-Muhtâr*, 2/799.

⁵⁷ İbn Âbidin, *Reddu'l-Muhtâr*, 2/798-804,805; Meydânî, *el-Lübab fi şerhi'l Kitab*, 3/72; Derdîr, *Şerhü's - Sağır*, 2/649-653; Şirbini, *Muğni'l- Muhtâc*, 3/364,365; Şirâzî, *El-Mühezzeb*, 2/116; İbn Kudâme, *el- Muğni*, 7/362-368-377; Buhûti, *Keşşafu'l Kinâ*, 5/443-448; Mer'a b. Yusuf Kermî Kermi, *Gâyetü'l Müntehâ fi cem'i iknai vel' müntehâ* (S. Arabistan: Darü'l-Menşurat el-Müessetü es- Suudiyye, 2007), 3/196.

⁵⁸ İbn Âbidin, *Reddu'l-Muhtâr*, 2/798-804; Derdîr, *Şerhü's - Sağır*, 2/649-653.

Şâfiî ve Hanbelî âlimler de tertibi gerekli görmekle beraber hizmeti için, nafaka veya zaruri ihtiyaçları için köleye ihtiyacı olan muzahirin bu köleyi bırakıp oruca intikal edebileceğine cevaz vermişlerdir.⁵⁹

Gerek Kur'an-ı Kerim'de gerekse hadislerde zihâr kefâreti için tutulacak oruçtan bahsedilirken, peş peşe lafzının kullanılması sebebiyle tutulacak orucun ara vermeden tutulmasının vacip olduğu konusunda fakihler arasında icma' vardır.

Hastalık, unutmama ve ikrah dediğimiz tehdit altında iken oruç bozmakla veya güneşin battığı veya henüz fecrin çıkmadığı zannıyla yemesi veya içmesi ile veya kadının hayız ve nifas hali sebebiyle "peş peşe"lik bozulmaz.⁶⁰

Zihâr yapan kişinin oruç tutmaya gücü yetmediği takdirde altmış fakiri doyurması gerektiği konusunda da zikredilen âyete binâen âlimler arasında ittifak vardır. Ancak fakire verilecek yiyeceğin miktarı, nasıl verileceği, cinsi ve kimlere verileceği konularında görüş ayrılığı bulunduğundan mezhepler arasında bu ihtilafı beyân etmek faydalı olacaktır.

3.6. Yiyecek Olarak Kefâretin Miktarı

Fakire verilecek miktar ile ilgili üç farklı görüş mevcuttur. Bu farklı görüşler aşağıda işlenmiştir.

1. Hanefîlerin görüşü

Zihâr kefâretinin miktarı ve kendilerine verilecek kişiler konusundaki hükmü fitr sadakası gibidir. Her bir fakire yarım sa' yani iki müd buğday veya bir sa' hurma veya arpa verilir.⁶¹

2. Mâlikîlerin görüşü

Zihâr kefâreti verecek kişi, altmış fakirin her birine Hz. Peygamber'in (s.a.v) müddü ile 1,2/3 müd buğday verir. Arpa, mısır veya hurma verirse caiz olmaz. Ancak yiyecek olarak bunlardan birini tüketiyorsa doyurması açısından 1,2/3 müd buğdaya eşit olacak şekilde o mahsulden kefâretini edâ edebilir.⁶²

3. Şâfiî ve Hanbelîlerin görüşü

Oruç ve diğer kefâretlerde olduğu gibi zihâr kefâretinde de her bir fakire bir müd buğday veya kût olarak kullanıyorlarsa iki müd arpa veya hurma cinsinden verilir.⁶³

3.7. Yiyecek Olarak Kefâretin Edâsı

Bu konuda fakihlerin iki görüşü vardır:

1. Hanefîlerin görüşü

⁵⁹ Şirbini, *Muğni'l- Muhtâç*, 3/364,365; Şirâzî, *El-Mühezzeb*, 2/216; İbn Kudâme, *el- Muğni*, 7/377; Derdîr, *Şerhû's - Sağir*, 2/196.

⁶⁰ Şirbini, *Muğni'l- Muhtâç*, 2/364,365; Şirâzî, *El-Mühezzeb*, 2/216; İbn Kudâme, *el- Muğni*, 7/377; Buhûti, *Keşşafu'l Kinâ*, 5/196.

⁶¹ İbn Âbidin, *Reddu'l-Muhtâr*, 2/800-804; Meydânî, *el-Lübab fi şerhi'l Kitab*, 3/74. Bir sa' 2751 gramdır. Buna delil Seleme bin Sahr hadisinde zikredilen Hz. Peygamber'in (s.a.v.), " Bir vask hurma ver." sözüdür. Bir vesak altmış sa'dır. Bir sa' ise 2751 gramdır.

⁶² İbn Cüzey, *Kavâninu'l Fıkhiyye*, 2/243; Derdîr, *Şerhû's - Sağir*, 2/654.

⁶³ Şirbini, *Muğni'l- Muhtâç*, 3/364,365; Şirâzî, *El-Mühezzeb*, 2/216; İbn Kudâme, *el- Muğni*, 7/377; Buhûti, *Keşşafu'l Kinâ*, 5/196. Bilindiği gibi bir müd yaklaşık olarak 675 gramdır.

Hanefî âlimlere göre kefâretler konusunda genel bir kural söz konusudur. Şöyle ki “طعام” ve “اطعام” lafızlarıyla meşrû kılınan yerde kefâret verilecek kişiye bunun temlik edilmesi şart olmayıp ibaha caizdir. “إيتاء” ve “اداء” lafızlarıyla meşru kılınan yerde “temlik ettirmek” şarttır. Dolayısıyla zihâr kefâretinde “طعام” lafzı geçtiğinden kefâretin ibâha, yani yedirmek sûretiyle de edâ edilmesi caizdir. Ayrıca kefâretin altmış fakire verilmesi şart olmayıp bir fakirin altmış gün yedirilmesiyle de kefâret ödenmiş olur. Şu kadar var ki, kefâretin tümünün aynı kişiye tek bir günde edâ edilmesi durumunda sadece o günün kefâreti sayılır.⁶⁴

Hanefîler kefâretin kıymetinin verilmesinin caiz olduğu görüşündedirler. Bu konudaki delilleri de şudur. Kefâretlerden maksat muhtaçların ihtiyaçlarını karşılamaktır. Bu da kıymet ödemek suretiyle de edâ edilir. Hatta kıymetin ödenmesi; fakirler için daha faydalıdır.

2. Cumhuriyetin görüşü

Onlara göre zihâr kefâreti “اطعام” yani yemek yedirmek suretiyle edâ edilmez. Bunun fakirlere temlik edilmesi yani ellerine verilmesi şarttır. Onların bu konudaki delilleri Sahabe uygulamasıdır.⁶⁵

3.8. Kefâret Olarak Verilecek Taâmın Cinsi

Hanefîlere göre zihâr kefâretinde vacip olan taâm, fıtır sadakasında vacip olan buğday, arpa, hurma veya sayılanlardan miktar olarak az olmamak şartıyla bunların unudur. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi bunların değeri de verilebilir.⁶⁶

Mâlikîlere göre, zihâr kefâreti ödeyecek kişinin bulunduğu yerin asli ihtiyacı buğday ise ondan ödenir. Asli gıdaları buğday dışında başka bir gıda ise fakiri doyurması açısından buğdaya eşit olması kaydıyla verilebilir.⁶⁷

Şâfiîlerde kuvvetli görüşe göre, kefâret olarak verilecek taâmın hububat ve zekât verilen meyvelerden olması şarttır. Çünkü zekâta da esas olan elde bulunan malın cinsinden verilmesidir.⁶⁸

Hanbelîlere göre kefâretin cinsi buğday, arpa veya bunların unu, hurma ve kuru üzumdür. Bu gıdaların zihâr yapanın yaşadığı yerdeki asli ihtiyaç olup olmaması arasında fark yoktur. Bunlar olmasa da başka şeyler (darı) verilebilir.⁶⁹

3.9. Kefâret Verilecek Kişiler

Cumhura göre kefâret verilecek kişiler zekâtın hükmüne tâbidir. Zira kefâret ayetinde de “اطعام ستين مسكينا” altmış fakiri doyurmak⁷⁰ tabiri kullanılmıştır. Dolayısıyla zihâr kefâreti kafiye verilemediği gibi çocuğa da temlik edilemez.⁷¹

⁶⁴ İbn Âbidin, *Reddu'l-Muhtâr*, 2/801-804; Meydânî, *el-Lübab fi şerhi'l Kitab*, 3/73.

⁶⁵ Şirbini, *Muğni'l- Muhtâç*, 3/336; Şirâzî, *El-Mühezzeb*, 2/117; İbn Kudâme, *el- Muğni*, 7/368-376; Buhûti, *Keşşafu'l Kinâ*, 5/445-448.

⁶⁶ Meydânî, *el-Lübab fi şerhi'l Kitab*, 3/73.

⁶⁷ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Muctehid*, 2/113.

⁶⁸ Şirbini, *Muğni'l- Muhtâç*, 3/336; Şirâzî, *El-Mühezzeb*, 2/117; İbn Kudâme, *el- Muğni*, 7/368-376.

⁶⁹ İbn Kudâme, *el- Muğni*, 7/368-376; Buhûti, *Keşşafu'l Kinâ*, 5/445-448.

⁷⁰ el-Mücadele 58/4

⁷¹ İbn Cüzey, *Kavâninu'l Fıkhiyye*, 2/243; Şirbini, *Muğni'l- Muhtâç*, 3/337; İbn Kudâme, *el- Muğni*, 7/369.

Hanefîlere göre fitır sadakası kime veriliyorsa kefâret de onlara verilir. Dolayısıyla usul ve furu'a verilemez. Bu âlimlere göre kefâret Müslümana verilebileceği gibi zımmiye de verilmesi sahihtir.⁷²

3.10. Kefâretin Şartları

Fakihler, kefâretin sahih olabilmesi için niyetin şart olduğu konusunda ittifak etmişlerdir.⁷³ Bu da köle azât etmek veya fakire yardım etmeye niyet etmekle gerçekleşir. Kefârette niyetin şart olması zekât gibi temizlenmesi ve çıkarılması vacip olan bir hak olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple, niyetin amellerin sıhhat şartı olduğu görüşüne binaen bu meselede Hanefî âlimleriyle cumhur ittifak halindedir.

3.11. Kefâretten Önce Temasta Bulunmak

Zihâr yapan kişinin kefâret vermeden önce temasta bulunmasının günah olduğuna dair fakihler arasında ittifak olduğu gibi, kefâretin, kesinlik kazandıktan sonra muzahirin boynunda bir borç olup ölüm, talak veya başka bir şeyle düşmeyeceğine dair görüş mevcut olmakla beraber Hanefî âlimler⁷⁴ ve Hanbelî İbn Kudâme⁷⁵ talak ve ölüm ile kefâretin düşeceğine dair görüş beyan etmişlerdir. Fakat Hanefî âlimlerine göre talaktan sonra tekrar evlenirse kefâret ödenmesi gerekir.⁷⁶ Sadece Mâlikîler kefâretin üç talakla da düşeceğine hükmetmişlerdir. Talaktan önce dönüş olduğunda ise kefâret düşmez.

Kefâret devam ederken temasta bulunmanın ne gibi sonuçlar doğuracağı konusunda ise fakihler arasında görüş ayrılığı mevcuttur. Bu konuda en sıkı şartlar Mâlikîlere aittir. Şöyle ki onlara göre kefâret ödeyen kişi ister köle azât etme ister oruç ister fakiri doyurma suretinde kefâreti edâ etsin, temas gece veya gündüz, bilerek veya unutarak olsun, kefâretten bir müd kalmış olsun temasta bulunursa haram işlemiş olur. Kefâreti de iptal olduğundan yeniden kefâret vermesi gerekir.⁷⁷

Şafiîlere göre kişinin, kefâretin çeşitlerinden olan oruca devam ederken, gece eşi ile temasta bulunması günahdır. Sebebi ise bu işi kefâret vermeden önce yapmasıdır. Ancak kocanın bu fiili orucun aralıksız olması şartına zarar vermez. Aynı şekilde fakiri doyurma işi bitmeden temasta bulunması geçmiş doyurmaları iptal etmez.⁷⁸

Hanefî ve Hanbelîlere göre bu konuda tafsilat vardır. Şöyle ki kişi kefâret türlerinden olan oruca devam ederken eşiyile temasta bulunursa o güne kadar tuttuğu oruçlar geçersiz olup onları bir daha tutması gerekir. Fakiri doyurma esnasında temasta bulunması halinde ise önceden verdiklerini telâfi etmesine gerek yoktur. Oruç ile fakiri doyurma arasındaki bu farkın sebebi şudur: Fakiri doyurma konusunda nas "Altmış fakiri doyurur." şeklinde "temastan önce" kaydı olmaksızın mutlak olarak geldiği halde, köle azât etme ve oruç meselesinde bu kaydın zikredilmiş olmasıdır.⁷⁹

⁷² İbn Âbidin, *Reddu'l-Muhtâr*, 2/196.

⁷³ Şirbini, *Muğni'l-Muhtâc*, 3/359; Şirâzî, *El-Mühezzeb*, 2/118; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 7/387.

⁷⁴ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fi tertîbî eş-Şerâi*, 3/235.

⁷⁵ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 8/16.

⁷⁶ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fi tertîbî eş-Şerâi*, 3/235.

⁷⁷ Derdîr, *Şerhü's-Sağîr*, 2/651; İbn Cüzey, *Kavâninu'l-Fıkhiyye*, 2/243.

⁷⁸ Şirâzî, *El-Mühezzeb*, 2/117.

⁷⁹ İbn Âbidin, *Reddu'l-Muhtâr*, 2/800; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 7/367,368.

Sonuç

İslâmın zihâr konusuna getirdiği hüküm, aileye ve insana attığı önemle doğrudan ilişkilidir. Eşler arasındaki en ufak bir huzursuzluk, aileyi ve neticesinde toplumu da olumsuz etkileyecektir.

Cahiliye uygulamalarından olan zihârı, İslâm hiçbir zaman doğru görmemiştir. Önceleri boşanmanın en ağır şeklini ifade eden bu uygulama, Allah Teâla'nın beyanı ile müeyyideyi gerektiren yalan ve iftira olarak nitelendirilmiş ve kendisine ceza nitelikli bir takım hukuki sonuçlar bağlanmıştır. Bu durum İslâm'ın âileyi koruma adına ortaya koyduğu bir tavidir. Bu kabilden olmak üzere, zihârın rükünlerinden olan kendisine benzetilen kişi ile ilgili şartlar konusunda en dar çerçeveyi çizen Şâfiî âlimlerinin görüşünün daha ihtiyatlı ve kâbule şâyan olduğu söylenebilir.

Zihâra başvuran bir kimse kendisine helal olan bir şeyi haram kılmak ve hakikate uymayan bir kelam sarf etmek suretiyle, Allah'ın yasaklarından birini çiğneyerek günah işlemiş olmaktadır. Dolayısıyla işlemiş olduğu bu günahın telâfisi gerekmektedir. Bu konudaki telâfi de kefâret ödenmesidir. Gerçekleşen zihâr ve neticesinde uygulanan kefâret, ağzımızdan çıkan sözlerin hangi niyet ve amaçla söylenmiş olursa olsun bir sorumluluk getirdiğini ve bu sorumluluğun da bir bedelinin olduğunu bize hatırlatmaktadır.

Kefaretin edâ şekillerinden ilki olan köle azât etmenin günümüzde mümkün olmadığı âşikardır. İkinci edâ şekli olan altmış gün peş peşe oruç tutmaya güç yetiremeyen kişi, yiyecek olarak kefareti edâ ederken; Şâri'in hükümlerden kastettiği hikmetler ve günümüz şartları göz önünde bulundurulduğunda it'am yerine paranın da verilebileceği görüşünü benimseyen Hanefî âlimlerinin içtihadlarının daha isabetli olduğu görünmektedir.

Aile içerisinde yaşanacak bir problemden dolayı toplumda sanki bir insanın kaybedilmesi gibi bir sonuç ortaya çıkar. Köle azât etmek suretiyle bu eksiklik telafi edilmeye çalışılmış, oruç ibadeti ile yalan ve iftira eden nefsin terbiye edilmesi hedeflenmiş, yoksullara yemek yedirmek suretiyle de huzuru kaçıran toplumun tekrar moral bulması amaçlanmıştır.

Kaynakça

Buhûti, Ebu Saâdet Mansur b. Yunus b. Selahaddin b. Hasan b. Ahmed b. İdris. *Keşşafu'l Kinâ'an metni'l-iknâ*. Mekke: Matbaâtu'l Hükume, 2. Basım, 2003.

Derdîr, Ebû'l Berekât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed ed-Derdîr. *Şerhû's - Sağir ile akrabi'l-mesâlik ile mezhebi imâm Mâlik*. Mısır: Darü'l- Maârif, 3. Basım, 2001.

Dusûkî, Muhammed b. Ahmed b. Arafât. *Hâşiyetü Dusûkî ala' Şerhi'l Kebîr*. Mısır: Dârü'l- Maârif, 3. Basım, 1994.

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Mushaf Neşriyat, 1. Basım, 2012.

İbn Âbidin, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdulaziz. *Reddu'l-Muhtâr 'ale durri'l-Muhtâr*. thk. Adil Ahmed Abdu'l-Mevcûd - Ali Muhammed Muavvaz. Lübnan: Dârü'l-Kutubi'l İlmiyye, 3. Basım, 2011.

İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdulaziz. *Reddü'l-Muhtâr alâ Dürrü'l-Muhtâr*. 12 Cilt. Lübnan: Dârü'l-Mârif, 1. Basım, 2000.

İbn Cüzey, Muhammed b. Ahmed b. Cüzey el-Kelbî el-Gırnatî. *Kavâninu'l Fıkhiyye Fi talhis mezhebi'l Mâlikiyye*. Fas: Matbaâtu'en - Nahdat, 4. Basım, 2004.

İbn Kudâme, Ebu Muhammed Muvaffakiddin Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. el Kudâme el-Makdisi. *el-Muğni*. 10 Cilt. Mısır: Mektebetü'l-Kâhire, 1. Basım, 1969.

İbn Rüşd, Ebu'l Velîd, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Rüşd. *Bidâyetü'l-Muctehid ve Nihâyetü'l-Muktasid*. Lübnan: Darü'l-Kitabi'l Arabi, 4. Basım, 2015.

İbnü'l-Hûmâm, Muhammed b. Abdulvahid es-Sivâsî. *Fethu'l-Kadîr*. Lübnan: Darü'l-Kutubi'l-ilmiiyye, 5. Basım, 2009.

Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr Mes'ûd b.Ahmed. *Bedâiu's-Sanâi' fi tertîbi's-Şerâi*. thk. Ali Muhammed Muavvaz. Lübnan: Darü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 3. Basım, 2009.

Katar, Mehmet. "Kefâret". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/177-179. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Kermî, Mer'a b. Yusuf Kermî. *Gâyetü'l Müntehâ fi cem'i iknai vel'müntehâ*. S. Arabistan: Darü'l-Menşurat el-Müessetü es- Suudiyye, 2. Basım, 2007.

Komisyon. *Mûcemü'l- Vasit*. Mısır: Mecmêi el-Lugati'l-Arabiyye., 2. Basım, 1972.

Köksal, İsmail. "İslam Hukuku'nda Zihar". *Dini Araştırmalar* 3/7 (2000), 257-270.

Köse, Saffet. *Çağdaş ihtiyaçlar ve İslâm hukuku*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2. Basım, 2004.

Meydânî, Abdülğani b. Talib b. Hamed b. İbrahim el- gânimi. *el-Lübab fi şerhi'l Kitab*. thk. Ahmed Câd. Mısır: Darü'l - Hadis, 3. Basım, 1991.

Râzî, Fahreddin Muhammed bin Ömer bin Hüseyin bin Ali et- Teymi el- Bekrî. *Mefâtihu'l-Gâyb*. Lübnan: Darü'l-Kutubi'l-ilmiiyye, 4. Basım, 2013.

Sarı, Mevlüt. *el-Mevârid*. İstanbul: İpek Yayın, ts.

Serahsî, Şeyhu'l-İslam Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed b. Ebi sehl. *Kitabu'l Mabsût*. thk. Muhammed İsmail Hasan. Lübnan: Darü'l-Kutubi'l-ilmiiyye, 3. Basım, 2009.

Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdullah. *Dâru'l Muğni*. S. Arabistan: Dâru'l Muğni, 3. Basım, 2005.

Şirâzî, Ebu İshâk İbrahim b. Ali b. Yusuf. *El-Mühezzeb*. Lübnan: Darü'l-Kutubi'l-ilmiiyye, 4. Basım, 2001.

Şirbinî, Şemsüddin Muhammedb. Ahmed el Hatib. *Muğni'l- Muhtâç ile marifeti maâni'l minhac*. İstanbul: Eser Yayınları, 2. Basım, 1958.

Şirin, Şükrü. "Zihara Dair Bir Değerlendirme". *Dergiabant* 9/1 (Mayıs 2021), 462-481.

Yaman, Ahmet. "Zihâr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/387-390. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Yaran, Rahmi. "Kefâret (Fıkıh)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/179-182. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Zebîdî, Muhammed Murtaza el-Hüseyini. *Tacû'l-Arûs min cevahiri'l Kâmus*. thk. Nevaf el-Cerrâh. Lübnan: Daru Sadır, 1. Basım, 2011.

Zemâhşerî, Ebû'l- Kâsım Mahmud b. Ömer bin Muhammed el-Hârizmî. *Keşşâf*. Lübnan: Darü'l-Kutubi'l-ilmîyye, 2. Basım, 2009.

Zuhâyî, Vehbe. *el-Fıkhu'l-İslamî ve Edilletuhû*. 11 Cilt. Suriye: Darû'l-Fıkr, 9. Basım, 2006.

Zuhâyî, Vehbe. *İslam Fikhi Ansiklopedisi*. çev. Ahmet Efe vd. İstanbul, 1. Basım, 2015.